

Andrej Zlobec

3

Ilegalec Miško

Hrana, udarci in blodnje

Že tri dni dobivam hrano, z njo pa tudi trideset do štirideset udarcev na dan. Kot bi imel predpisano »kuro«. Paznik zdolgočasno šteje udarce in gleda proč. »Da ti bo topleje«, mi je rekel zadnjič. A kaže, da je tudi njemu že jasno, da nisem več občutljiv za bolečine. Preprosto – nič več me ne boli. Tudi za hrano mi ni več. Če mi prinesejo tisti priskutni čaj ali juho – je prav, če ne – je tudi prav. Vseeno mi je. Prestopil sem meje, do koder segajo bolečina, strah in lakota. Postal sem brezčuten za vse.

Nekaj pa me vendarle jezi. Ne morem in ne morem ugotoviti, koliko časa sem že tu. Še tega ne vem, ali je še vedno januar. V kratkih presledkih, ko sem pri zavesti, se trudim, da bi začel misliti, na karkoli. Sicer mi je najlepše v trenutkih čudovitih prividov, ki me obiskujejo vse pogosteje. Slišim glasbo, čutim sončno toploto, vidim vesele ženske in otroške obraze. Stegujem roko proti njim – otipam pa le mrzla tla temnice. Spet sem pri zavesti! Le zakaj! Želim si priklicati nazaj čudovite privide, a ne gre. Pri zavesti sem – torej moram na nekaj misliti!

Morda je že februar... V razbolelih možganih se spet rišejo predstave. Spomin uhaja v februarske dni leta triinštirideset.

★

Osmi februar 1943.

Tudi okupator ve za naš osmi februar in našega pesnika. Straže v mestu so okrepljene, to se takoj opazi.

Z družino se odpravim proti mestu. Naj otroci vedo, da je danes naš, slovenski praznik. Napotili se bomo k pesnikovemu spomeniku. Bližamo se Tromostovju. Je res kar vidim? Prešeren je obdan z množico ljudi. V roke ima zataknjen šop rdečih nageljnov! Slišati je slovensko pesem. Obide me zla slutnja. Spomnim se na okrepljeno stražo v mestu. S sabo imam otroka in ženo. Nočem, da bi se jim kaj zgodilo. Obrnemo se nazaj proti Pošti. Prepozno! Pri Pošti je že blokada. Iz ulice ni več izhoda. Tudi pred centralno lekarno in na Tromostovju je že blokada. Obroč okoli množice se stiska.

»V cerkev«, zašepetam ženi. Skupaj s še mnogimi ljudmi se prerinemo v Frančiškansko cerkev. Kot v pasti smo stlačeni. Vsi izhodi so zastraženi. Zunaj se ustavljajo kamioni. Začenja se ena največjih racij, kar jih je doživela Ljubljana. Iz cerkve spuščajo le starce in otroke s starši. Z ženo in hčerjo uspem priti mimo italijanske straže pri vratih. Sedemletnega sina »posodim« prijatelju. Tudi njemu uspe, izmuzniti se aretaciji. Toda stotinam drugim Ljubljancem ni uspelo. Mnoge med njimi so odgnali v taborišče.

★

Prividi izginejo. Zbudi me ropot na jetniškem hodniku. Iz sosednje celice nesejo krsto. Kmalu za tem dobim novega soseda. Kakor hitro so ga pahnili v samico, so mu, tako kot meni prvega dne, z baterijo posvetili v dnevni red na vratih. Nesrečnik gotovo ni mogel v naglici prebrati vsega. Vrgel se je na desko v celici, a že je pridivjal PP (politični policaj). Udarci. Meni se je v začetku godilo enako. Nisem vedel, da podnevi ni dovoljeno ležati. Štel sem udarce, ki jih je bilo slišati iz sosednje celice. Odnehal sem pri trideset. Udarci pa so se še naprej vrstili. Šele, ko se je PP izdivjal in odvihral naprej, sem svojemu novemu sosеду potrkal na steno. Hotel sem mu sporočiti, da ni sam. Odgovor je prišel takoj. Vedel sem, da mi sosed sporoča nekaj v morsejevi abecedi. Začel sem brskati po otrplih možganih. Preden so me zaprli, sem morseja vendar znal! A sedaj – ne, moji možgani niso več ničesar sposobni, tudi nobenega morsejevega znaka se ne morem spomniti. Ne, dragi sosed, jaz ti ne morem ničesar povedati. Ne gre. Z največjim naporom dvignem roko in brezsmiselno udarjam po steni. Me razumeš sosed, kaj ti hočem reči? Končno se sporazumeva. Da, svoboda, svoboda, svoboda...!

Zaprem oči in se zopet potopim v svoj svet sanj in prividov. Zelo od daleč priplava k meni opojna melodija:

»Vsa zemlja bo z nami zapela,
nasilje zgrmelo bo v prah,
povsod bo le pesem vesela,
kot veter pomladni v gorah.«

se nadaljuje

Sto šol – sto junakov

5

Osnovna šola Toneta Šraja-Aljoše iz Nove vasi pri Rakeku

Tone Šraj-Aljoša, Tajnikov Tone, kot se je po domače reklo pri hiši na Fari pri Novi vasi, se je kot pravijo, rodil s številnimi vrlinami, s katerimi so obogatili le redki posamezniki. Do slehernega človeka je našel pravo pot. S samo njemu svojstvenimi vrlinami je uspel ustvariti v društvu »Kmečkih fantov in deklet« središče najnaprednejših političnih sil na Bloški planoti. Z vso močjo si je prizadeval za uresničitev osnovnih političnih pravic delovnega človeka, kateremu je zaupal in verjel. Z vsem srcem je ljubil notranjsko zemljo in svojo domovino.

Ob vdoru okupatorja v našo deželo je kot izkušen politični delavec organiziral na Bloški planoti OF in Partijo. Tone je bil najožji sodelavec prvih notranjskih ilegalcev Janeza Hribarja, Franca Popita, Ivana Novaka in drugih. Okupator je njegov politični pomen na Blokah večkrat primerjal s političnim pomenom Hribarja v Loški dolini in Šeška v Kočevju, zato je moral februarja 1942. leta v ilegalo.

Že spomladi istega leta je prišel v Zidaniškov bataljon za komisarja, pozneje v Loški odred in Severnoprimorski odred pa v Šerčerjevo brigado. Bil je hraber partizan, dober tovariš in komunist ter med borci zelo priljubljen.

Tone Šraj-Aljoša je bil in naj bo tudi v prihodnje vedno vzor mladim rodovom, kako je treba ljubiti domovino, premagovati težave in zaupati sočloveku. Kaj radi se ga spominjajo tudi njegovi nekdanji sodelavci. Takole je lani v pismu, ki je bilo naslovljeno na ravnatelja osnovne šole in učitelje v Novi vasi, med drugim zapisala učiteljica Ivanka Zabukovec, ki zdaj živi v Ljubljani:

»Z veseljem in hkrati z velikim presenečenjem sem prejela vaše novoletne želje in čestitko za osmi marec. Prvič po 21-letih, ko sem odšla z Blok, sem bila deležna te pozornosti, kar me resnično veseli, saj me prav na Bloke, kjer sem preživela svojo mladost, vežejo lepi pa tudi grenki spomini.

Ob tej priložnosti si ne morem kaj, da ne bi povedala, kako sem bila ganjena, ko sem zagledala na žigu vaše šole ime Toneta Šraja-Aljoše. Vem, da ni bilo Bločana, ki ne bi obžaloval njegove smrti. Še danes po tolikih letih se živo spominjam, kako nas je vse pretresla njegova smrt sredi septembra 1943. leta. Še teden dni pred smrtjo sem ga videla, prvič odkar je v februarju 1942. leta odšel med partizane. S svojim delom in pogumom je lahko najlepši vzor bloški mladini.

Naj o Tonetu povem samo še drobec, ki mi je ostal v spominu. Med italijansko okupacijo sem stanovala s svojo družino pod isto streho s Šrajevimi. Tone se je ves posvetil delu za OF, ki jo je organiziral na Blokah. Neki večer se je oglasil tudi pri nas. Okrog hiše je bilo polno italijanskih patrolj. Tone pa je bil, tako kot velikokrat prej, tudi to noč namenjen izpolniti zadano nalogo. »Pa si upaš ven v tako nevarnem času«, sem ga vprašala. Tone pa je vrgel vžgalico na mizo in rekel: »Moje življenje je prav toliko vredno kot tale vžgalica!«

To sem o Tonetu morala napisati, ko sem prejela pisemce iz šole, ki nosi njegovo ime. Prav lepo pozdravite učence vaše šole, katerih starši se me morda še spominjajo.«

★

Osnovno šolo Toneta Šraja-Aljoše v Novi vasi na Blokah so poimenovali 1973. leta. Vanjo prihajajo po znanje učenci iz 45 zaselkov in vasi na Bloški planoti pa tudi iz Rut, čeprav te sodijo že v ljubljansko občino Vič-Rudnik.

Čeprav je bila osnovna šola v Novi vasi zgrajena že 1911. leta, bi sicer zaradi starosti lahko še vedno služila svojemu namenu, je spričo številnih pomanjkljivosti že zdavnaj doslužila. Električna in vodovodna napeljava sta dotrajali, v zgornjem nadstropju sploh ni vode, v spodnjem pa pride na sto učencev en sam umivalnik. Stranišča so še vedno brez vode »na štrbunk«.

Na Blokah so še nekaj let po vojni delovale osnovne šole v Novi vasi, v Krajiču in v Šivčem. V Krajiču je šola s svojim delom prenehala že pred leti, v Šivčem pa ob koncu lanskega šolskega leta, učence pa so prešolali v Begunje in Cerknico.

Številni učenci so še vedno vezani na prevoze z avtobusi in kombiji. Mnogi pešajo po uro ali dve do šole. Šele nova sodobna šolska zgradba, ki bo omogočala enoizmenski pouk, oziroma celodnevno šolo, bo premostila številne težave s katerimi se danes srečujejo učenci in učitelji.

Akcija, ki je stekla po referendumu v cerkniški občini že daje nekoliko več upanja, da bodo tudi v Novi vasi po skoraj 70. letih prišli do nove, predvsem pa ustrezne šolske zgradbe.

Tone Šraj-Aljoša

Ivanka Zabukovec